

Fiktionaliseringens forskellige former

Reference, relation og relevans

Af Leif Søndergaard

Institut for Kulturvidenskaber: Litteraturvidenskab, Syddansk Universitet

”Der er ingenting, der kommer af ingenting – undtagen nullermænd”, skriver Piet Hein i et af sine græk.

Hvad kommer litteratur af? Der er nykritikere og formalister, der vil hævde, at litteratur kommer af litteratur. Megen litteratur tager afsæt i tidligere litteratur, enten i forlængelse af den eller ved at revidere, omtolke eller forkaste den. Men valget af, hvilken litteratur forfatteren vil forholde sig til, hænger sammen med hans/hendes egen samtid, hvad enten det er i form af begivenheder, oplevelser og erfaringer, der er personlige, karakteristiske for en gruppe eller klasse, eller udspringer af nationale eller internationale sammenhænge. Det kan ikke gentages for ofte: litteraturen udspringer altid af den samtidige samfundsmæssige kontekst, ligesom den fungerer ind i denne kontekst – uanset om forfattere hævder det modsatte.

Det betyder ikke, at der er et 1:1-forhold mellem samfund og litteratur. Diskussionen om mimesis og sandhed i fiktiv litteratur er for længst gledet i baggrunden til fordel for undersøgelser af, hvordan fiktiv litteratur skabes, hvilken status den har, hvilke virkemidler den benytter, og hvilken virkning den udøver. Det er et generelt træk ved litterære tekster, selv de mest romantiske, fantastiske, eventyrlige, metafysiske, hermetiske, unaturlige fortællinger, at de står i et komplekst vekselvirkningsforhold med de sociale, kulturelle, ideologiske og mentale kontekster.

Dette gælder såvel faktuel som fiktiv litteratur. Dorrit Cohn mener, at der er en ontologisk forskel, som bl.a. baseres på, at fiktiv litteratur giver mulighed for at fortælle om karakterernes tanker, følelser og forestillinger. Det er nødvendigt at modificere Cohns synspunkt, idet den narrative strømning i historieskrivningen, som har vundet frem de senere år, ’låner’ romanens måde at foretage karaktertegning på. Det betyder bl.a., at de historiske personers tanker, følelser og forestillinger indgår i fremstillingen – men vel at mærke kun i den udstrækning, der er kildemæssigt belæg for det i form af breve, dagbøger, erindringer, interviews etc.

Dertil kan føjes en række andre træk, der adskiller de to diskurser. Forfatteren til fiktive tekster kan iscenesætte en fortæller (undertiden betegnet som den implicite forfatter), der adskiller sig fra den reale forfatter, mens fortælleren i den historiske fremstilling er identisk med forfatteren. Tilsvarende optræder de personer, der indgår i den historiske fremstilling, som sig selv, mens personer i fiktive fortællinger har andre former for status (herom senere).

Historikeren kan fortælle med kilderne, ikke mod kilderne og ikke ud over kilderne – i hvert fald ikke uden at overskride den historiografiske diskurs (som det sker i

kontrafaktisk historieskrivning). Forfatteren kan selv i realistiske historiske romaner, som ligger nærmest den historiske diskurs, og hvor en række elementer refererer til reale personer, steder, tidspunkter og begivenheder, fortælle ud over kilderne, dvs. tildigte begivenheder og personer eller tillægge reale personer tanker og følelser, som der ikke er belæg for. I visse tilfælde kan der endda digtes mod kilderne, fx ved at forfatteren lader personer mødes, som har levet på forskellige tidspunkter (historisk koncentration).

I de senere år er Cohns skarpe skel mellem fiktion og faktion i stigende omfang blevet udfordret af forfattere, der på forskellig vis slører distinktionen i hybridformer (Søndergaard 2012: 65-68). Men det betyder ikke, at Cohns skelnen fuldstændig mister betydning. Den traditionelle adskillelse af fiktion og faktion fortsætter stort set uanfægtet i hovedparten af litteraturen, men også hvor den sættes i spil, forudsætter blandt formerne, at der eksisterer 'rene' former, som kan identificeres, og som kan blandes. Lige meget om sløringen opfattes i termer som dobbeltkontrakt (Behrendt 2006), performativ biografisme (Haarder 2004) autonarration eller autofiktion (Behrendt 2011), forudsætter den, at læseren har en forestilling om, hvad fiktion og faktion er, der kan udfordres.

Henrik Skov Nielsen kritiserer Cohns synspunkter for at være uholdbare og påpeger, at fiktionsforskellen ikke er ontologisk, men pragmatisk. Han forskyder med udgangspunkt hos Richard Walsh (Walsh 2007) problemstillingen fra fiktion som genre eller kategori til "en kvalitet eller egenskab, som en afsender kan signalisere og som en modtager kan antage, at noget besidder." (Skov Nielsen 2011: 118 og 113). Walsh (og med ham Skov Nielsen) har en relevant pointe, når han peger på, at fiktionisering er en strategi, som fungerer både i litteratur og i andre sammenhænge, og at det er en fremgangsmåde, som en forfatter eller en hvilken som helst anden kan vælge, når det giver bedst mening i en given situation. Men når forfatteren i sit arbejde har foretaget fiktioniseringen, må vi betegne den tekst, der foreligger, som *fiktion*.

Walsh afviser, at der er empirisk grundlag for at skelne mellem fiktion og faktion: "Arguments that take such texts [hybrids, min tilføjelse] as evidence of an undifferentiated continuum of narrative kinds, however, treat the conceptual distinctiveness of fictionality as if it were a matter of empirical taxonomi." (Walsh 2007: 40). Det kan dog have fatale konsekvenser ikke at forholde sig til empirisk indhøstede erfaringer, fx ved ikke at skelne mellem handlinger, der er mulige inden for et fiktivt univers (at flyve, at gå på vandet etc.), og handlinger, der bestemt ikke er det inden for et reelt univers, sådan som det beskrives i faktisk litteratur.

Fiktive tekster indeholder en række markører, der placerer dem som fiktion. Alle-rede parateksten med dens genreangivelse "roman" giver et signal om, at vi har at gøre med en fiktionstekst. Ofte begynder eller slutter en tekst med en angivelse af, at tekstens udsigelse ikke uden videre skal tages for pålydende. Den mest kendte er eventyrets indledende "Der var engang ...". Når en eventyrfortæller slutter eventyret med følgende passage, minder det læseren (tilhøreren) om, at vi har befundet os i fiktionens verden: "Sidst jeg var der, fik jeg tin-melmad på en sigtetallerken." ("Kong Lindorm", Holbek 1989: 15). På tilsvarende måde slutter troubadourdigteren Arnaut Daniel et af sine digte med "Jeg er Arnaut, gør vand af vin" (John Pedersen 2001: 111).

Eventyret om "Den lille hvide kat" foretager bevægelsen fra fiktionens *storyworld* til den reale fortællersituation på denne måde: "Jeg ved det bedre end nogen anden, for jeg var selv med til deres gilde. Vi dansede på et glasgulv, og jeg faldt igennem lige her ned, hvor jeg nu sidder og fortæller jer hele historien." (*Danske Sagn og Æventyr*, 1969: 16). Enhver læser eller tilhører, der blot nogenlunde fortrolig med eventyrets koder, vil uden videre være i stand til at afkode, hvordan de bliver bragt fra fiktionens verden tilbage til den reale verden (Søndergaard 2003: 99).

Når parateksten og teksten klart har signaleret fikcionalitet, har det ingen mening at sige, at det er en egenskab, læseren *kan* antage, at teksten besidder. Læseren kan for så vidt godt antage noget andet, men teksten gør modstand mod andre udlægninger end den, at den er fiktiv. Med mindre tolkninger skal ende i den rene konstruktivisme, relativisme, subjektivism eller privatisme, sætter teksten grænser for fortolkningen, sådan som Umberto Eco har argumenteret for i *Limits of Interpretation* (Eco 1991).

Hayden White mener, at alle fortællinger, uanset om det er fiktionelle eller faktuelle fortællinger, har en række fælles træk. Ikke kun forfatteren i fiktionstekster, men også historikeren bruger narrative strategier som "emplotment", karaktertegning, metaforik etc. Han anvender sin fantasi og imagination. Han foretager interpretationer af det foreliggende stof. Kort sagt: der indgår en række subjektive elementer i historikerens arbejde. Men Henrik Skov Nielsen går for langt, når han tilskriver White et panfiktionalistisk synspunkt: "alle fortællinger er artificielle og derfor fiktonaliserede." (Skov Nielsen 2011: 113). White opretholder et skel: "In its origins, historical discourse differentiates itself from literary discourse by virtue of its subject matter ("real" rather than "imaginary" events) rather than its form." (White 1987: 44).

Denne afgørende skelnen, som ikke findes i den narrative form, men derimod i historikerens stof, er forsvundet hos Skov Nielsen, mens Richard Walsh er en anelse mere nuanceret. Walsh hævder, at "(...) the categorical difference between real and imagined events is overwhelmed by the artificiality of narrative representation in either case: all narrativity, from this point of view, shares the properties of fictionality." (White 2007: 39) Det kan være vanskeligt præcis at fastslå, hvad Walsh mener med "overwhelmed", men under alle omstændigheder udsletter det ikke den grundlæggende skelnen mellem faktion og fiktion; heller ikke selv om der, set i et bestemt lys, findes aspekter, hvor alle former for narrativitet deler fiktionens kendetegn.

Disse kritikpunkter skal dog ikke skygge for, at Richard Walsh med sine pragmatisk forestillinger om fiktonaliseringen har tilføjet et væsentligt nyt element til narratologien – som imidlertid supplerer Cohns og Whites forskellige synspunkter i stedet for at eliminere dem. White fremhæver de fælles træk mellem forskellige typer af fortællinger. Cohn fokuserer på forskellighederne mellem fiktion og faktion. Walsh lægger vægt på forfatterens valg af den modus, der bedst udtrykker, hvad han vil have frem (måske fiktonalisering, måske ikke) og på fiktonalisering i andre sammenhænge end de litterære. Disse synspunkter kan udmærket sameksistere.

Den kognitive psykologi har påvist, hvordan opfattelsen af og fortællingen om faktiske personer i den virkelige verden bygger på enkelte markante træk (udseende, arbejde, interesser, signifikante handlinger og holdninger, der huskes m.m.). Disse træk sammenfattes til en helhedsopfattelse, der fungerer som afsæt for en generel opfattelse

og vurdering af personerne. Når en forfatter skildrer en karakter i en roman, sker det grundlæggende på samme måde. Karakteren bygges op af elementer, der føjes til et efter et, og hvor karakteren gennem handlinger og tanker, oplevelser og begivenheder får en (større eller mindre) fylde.

Fortællingen om karakterer er analog med fortællingen om faktiske personer, og ligesom tilhøreren til fortællingen om den faktuelle person opbygger læseren en helhedsopfattelse af den pågældende karakter. Denne form for fiktionisering gælder imidlertid kun for den realistiske roman, hvor fiktionens *storyworld* følger de samme regler som den reale verden. Marie-Laure Ryan udtrykker det på denne måde: "Both fictional and nonfictional mimetic texts invite the reader to imagine a world, and to imagine it as a physical, autonomous reality furnished with palpable objects and populated by blood and flesh individuals." (Ryan 2001: 92)

Ligesom der er fælles træk for fiktive og faktive fortællinger, er der fælles træk i den måde, fiktivering foregår på, og derfor også i de fiktioner, som fiktivering resulterer i. Forfatteren foretager en fiktivering med de virkemidler (koder), han har til rådighed, og som han ønsker at bruge, og det bliver så læserens opgave at foretage en afkodning. Det er fælles for forfatter og læser, at de har mentale apparater og dispositioner, der sætter dem i stand til at kommunikere via kodning og afkodning. Ligesom forfatteren kan være mere eller mindre god til at kode, kan læseren naturligvis være mere eller mindre god til at afkode.

Forfatteren må reducere en uoverskuelig, uordnet virkelighed til en overskuelig størrelse i en velordnet æstetisk form, som læseren har mulighed for at overskue og forstå. Læseren må selv ud fra teksten ved hjælp af de sproglige, grammatiske, stilistiske, metaforiske, symbolske, narrative koder og med sin imagination være i stand til at foretage den nødvendige udfyldning, således at teksten omsættes til en forestilling om en *storyworld*, som læseren kan forholde sig til.

Hvis læseren fx får beskrevet en stue med et ovalt mahognibord, fire plysstole med klunker, en piedestal med en bregneopsats og et tungt velourgardin, vil det formentlig være nok til, at læseren kan forestille sig et borgerhjem omkring 1880'erne – i hvert fald hvis læseren har det nødvendige forhåndskendskab. Ryan påpeger, at læseren bringer forskellige kompetencer i spil: "internalized cognitive models, inferential mechanisms, real-life experience, and cultural knowledge, including knowledge from other texts." (Ryan 2001: 90).

Det er afgørende, at læseren har en mental evne til at slutte fra en sproglig narrativ tekst til en detaljeret forestilling om en *storyworld*. En række forskere inden for kognitiv psykologi og beslægtede områder har beskrevet disse kognitive kompetencer, som gør det muligt for læseren at konstruere mentale modeller af de fiktive verdener. George Lakoff (1980), Peter Stockwell (2002), Joanna Gavins (2007) og David Herman (2009) m.fl. behandler en række af dem: konceptuelle metaforer, figurer, scripts, skemaer, frames, stereotyper, forgrund/baggrund, dikotomier, homologier, analogier, kategorier, deixis, shifts etc.

En anden kognitiv kompetence er evnen til at opbevare resultaterne af de mentale processer, en evne der undertiden betegnes som *representation* (Gerrig and Egidi 2003: 34). Det er denne evne, der tillader læseren at kombinere mellem signifikante elementer

i forskellige dele af teksten, enten fordi de gentages eller fordi der på anden måde signaleres en forbindelse. Læseren kombinerer og kobler mellem enkeltelementer i teksten (infratekstuelle referencer) og samler enkelte dele til en helhed (intratekstuelle referencer) (Søndergaard 2003: 173).

I læsningen af en tekst bevæger læseren sig éndimensionalt fremad, også selv om teksten foretager forskellige kunstgreb for at bryde éndimensionaliteten, fx ved at springe mellem forskellige steder eller tider eller ved ligefrem at modsige sig selv. Det betyder, at læseren i den fremadskridende læsning får et stadig mere præcist og udbygget billede af handling, begivenheder og karakterer, som til sidst ender i den maksimale fortælling (*maximal account*, Pavel1986: 30).

Læsningen har det overordnede mål at skabe mening i teksten. Læseren har en dobbelt fremgangsmåde for at opnå dette mål. På den ene side forsøges teksten i størst muligt omfang tilpasset den forståelsesramme, som læseren besidder i forvejen, et forhold vi med en tilpasning af Marie-Laure Ryans begreb kan kalde minimal afvigelse (*minimal departure*, Ryan 1980: 406). På den anden side ønsker læseren at tilegne sig teksten på en måde, så den bliver mest muligt relevant for ham/hende, dvs. med maksimal relevans (*maximal relevance*, Walsh 2007: 36).

Læseren involverer sig mentalt i tekstens fiktionelle univers. Jean-Marie Schaeffer udtrykker det på denne måde: "a narrative fiction, by contrast, invites mental or perceptual immersion in an invented universe, engaging the reader or the spectator on an affective level with the persons that are depicted or described." (Schaeffer 2009: 102). Det kan ske i en grad, hvor læseren græder af medlidenhed med personer, der bliver uretfærdigt behandlet, eller bliver optændt af vrede mod personer, der er fysisk eller psykisk voldelige. Involveringen behøver dog ikke nødvendigvis at være af emotionel art. Den kan også være intellektuel og båret af en forståelse af samfundsmæssige sammenhænge og de politiske eller ideologiske mekanismer, der ligger bag de begivenheder, der skildres. Eller den kan kombinere en emotionel og en intellektuel tilgang i et blandingsforhold.

Evnen til at kunne omsætte teksten til mentale forestillinger indebærer, at læseren (med visse begrænsninger) kan påvirkes til at ændre sin hidtidige forståelsesramme, og det betyder igen, at læseren kan bringes til at handle på andre måder end de oprindelige. Undertiden kan afstanden fra litteratur til læserens handling være kort og relativt direkte, mens den i andre situationer kan være lang og indirekte. Richard Gerrig udtrykker forholdet med en rejsemetaforik, hvor den rejsende (læseren) transporteres ind i teksten ved hjælp af bestemte transportmidler, dvs. en eller anden form for fiktionisering, for til slut at vende tilbage til den virkelige verden "somewhat changed by the journey." (Gerrig 1993: 10-17).

Læseren har normalt en dobbelt bevidsthed om den reale verden, han befinder sig i, og den fiktionelle verden, som teksten udfolder (jf. Gemzøe 2001: 19). Men læseren kan involvere sig i forskellige grader. I den ene yderlighed findes en situation, hvor læseren keder sig, hvor den fiktionelle verden øver meget lille tiltrækning, men hvor impulser fra den reale verden udøver en stærkt distraherende og dominerende indflydelse. En stærkere involvering betyder, at læserens bevidsthed bevæger sig ind i tekstens fiktionsverden, men med en opretholdelse af forbindelsen til den reale læsesituation. En

yderligere involvering indebærer, at læseren 'opsluges' i en grad, så al koncentration fokuseres på fiktionsverdenen, og forbindelsen til den reale læsesituation forsvinder, i hvert fald så længe læsningen står på. I den anden ende af skalaen står læserens totale 'forsvinden' ind i teksten på en måde, som bevirker, at han ikke længere kan skelne imellem, hvad der er fiktion, og hvad der er realitet. (Nell 1988, Ryan 2001: 97-99, Søndergaard 2010: 85-87).

Den måde, forfatteren koder sin tekst på, med inddragelse af en lang række virkemidler, og den måde læseren er i stand til (mere eller mindre) at afkode tekstens koder, kommer til udtryk i teksten selv og ikke mindst i tekstens relation til den omgivende verden. Forfatterens og læserens kobling af fænomener i den reale verden med fænomener i fiktiv litteratur gør et nærmere studie af denne relation relevant og interessant. Når en forfatter henlægger sin handling til en faktisk eksisterende lokalitet, fx Paris, indebærer det en invitation til læseren om at aktivere sine forestillinger om Paris, hvad enten de er erhvervet ved at bo i byen, besøge den eller læse om den. Der etableres en *reference* til Paris, som er betydningsbærende og må indgå i fortolkningen af teksten. Handlingen er netop ikke henlagt til en by i Frankrig eller blot en by, for slet ikke at tale om et helt ubestemt sted, men lige præcis til Paris.

Det har ingen mening at afveje referencer til steder og tider, personer og begivenheder, som de fiktive tekster benytter som kontekstuelle *frames*. Megen litteratur har klare referencer til identificerbare reale sammenhænge, og disse kontekster spiller ind i forståelsen af den pågældende litteratur. I den realistiske *setting* kan der så indgå en række fiktive elementer, som ikke har nogen reference til den virkelige verden.

Terence Parsons skelner mellem tre forskellige typer af karakterer i fiktive tekster: 1) *immigranten*, der vandrer ind i teksten fra den historiske eller aktuelle kontekst i eget navn, 2) *surrogatpersonen*, hvor den faktisk eksisterende person i den fiktive tekst erstattes af en karakter, som den opmærksomme læser vil være i stand til at afkode (typisk i nøgleromanen), 3) *den indfødte*, dvs. den fiktive person, som er skabt af forfatteren, og som kun eksisterer i teksten uden at have nogen (direkte) reference til den reale verden. (Parsons 1980).

Til disse tre karaktertyper kan der føjes mindst yderligere tre: 4) *den sammensatte*, hvor træk fra forskellige personer i den reale verden sættes sammen til én karakter, 5) *den splittede*, hvor træk fra faktiske eksisterende personer deles ud på flere karakterer i fiktionen, 6) *renegaten*, der vandrer fra en litterær tekst til en anden, enten fra samme forfatterskab, hvor flere tekster kan udgøre et samlet fiktivt hele, eller fra verdenslitteraturen.

De forskellige typer af karakterer kan findes ved siden af hinanden i den samme tekst, og træk fra hver type kan kombineres i uendeligt mange konkrete former i de enkelte karakterer inden for fiktionsrammen. En historisk person (immigrant), der bevæger sig fra den historiske realitet ind i en fiktiv tekst, er historisk for så vidt personens adfærd, handlinger og tanker kan verificeres i en eller anden form for kildemateriale (reference), men fiktioniseret i den udstrækning, hvor der ikke foreligger kildemateriale, der kan belægge skildringen, eller hvor fiktionen direkte modsiger kilderne. I dette sidste tilfælde, kan vi ikke tale om en reference, men om en *relation*, hvor læseren

i kraft af sine erfaringer og tekstens signaler skaber en forestilling om den pågældende karakter, som bevirker, at den bliver maksimalt relevant for ham.

Også surrogatpersonen kan kombineres med fiktive træk på en måde, som gør det vanskeligt for læseren at afgøre, hvilke træk, der kan tilbageføres til en original person bag surrogatkarakteren i den fiktive tekst, og hvilke der er rent fiktive. Man kan spørge sig selv, hvor vigtigt det er, at læseren kan afkode relationen. Det afgørende må være, om den pågældende karakter fungerer i den litterære sammenhæng. På den anden side rummer tekstens signaler en implicit opfordring til læseren om at inddrage referencen eller relationen i sit tolkningsarbejde.

Det er en almindelig fremgangsmåde for forfattere at udnytte oplevelser og erfaringer fra deres eget liv, deres omgivelser, familie, venner og bekendte, fra fortællinger, de har hørt, og fra bøger, de har læst. Forfattere stjæler med arme og ben fra alle mulige sammenhænge. Nogle gange er personer og begivenheder lidt eller slet ikke fiktioniserede; andre gange bliver de fiktioniserede i et omfang, der gør enhver identifikation umulig. Pointen kan være genkendeligheden, evt. den delvise genkendelighed, eller den kan være det modsatte: uigenkendeligheden. Forfatteren kan bruge hele arsenalet af litterære virkemidler. Der er frit valg på alle hylder.

Parateksten og teksten selv giver i de fleste tilfælde klare signaler om, hvordan de forudsættes læst. På samme måde har forskellige genrer, forskellige forfatterskaber og forskellige enkelttekster *spilleregler*, som læseren må acceptere, hvis han/hun vil have et adækvat udbytte af teksten. Undertiden kan spillereglen indebære et brud på reglerne, men efter bestemte retningslinjer, der så fungerer som nye spilleregler, hvor fiktion og fakta sløres, eller hvor de nye regler består i et metafiktivt spil.

Den grundlæggende skelnen mellem *sløring* og *afsløring* af genkendelige træk fra den reale verden og de forskellige fremgangsmåder, forfatterne bruger, når de fiktioniserer i forskellige grader og med forskellige fremgangsmåder, kan udbygges og systematiseres. Spektret går fra faktuel fortælling via minimal fiktionisering og forskellige former for delvis eller hel fiktionisering til metafiktionisering. Den følgende fremstilling bygger på Søndergaard 2012: 59-60.

1) *non-fiktionisering*: Den historiske diskurs fortæller faktuelle begivenheder som faktuelle begivenheder og beskæftiger sig udelukkende med historiske personer, der er involveret i historiske begivenheder, placeret i en historisk sammenhæng. Forfatteren er identisk med fortælleren, og personerne optræder som sig selv. Der fortælles med kilderne, ikke mod kilderne og ikke ud over kilderne.

2) *non fiktion-fiktionisering*: Faktiske begivenheder fortælles som faktiske begivenheder, dvs. at der kun berettes om historiske personer i historiske begivenheder i historisk sammenhæng. Den faktiske forfatter er ikke identisk med fortælleren. Dokumenter kan være fiktive, der kan være byttet om på begivenhedernes kronologi etc. med det formål at skabe narrative pointer. Denne type fortælling, der tilpasser den historiske diskurs, betegnes som *dokumentarisme*.

3) *minimal fikcionalisering*: Centrale personer (ofte blandt forfatterens nærmeste familie, venner og bekendte), handlinger og begivenheder overføres fra realitet til fiktion med brug af personernes egennavne og angivelse af eksakte tider og steder. Det betyder, at personerne er umiddelbart genkendelige for de involverede personer og andre læsere, i hvert fald med et minimum af biografisk kendskab. På den anden side tillægges personerne egenskaber, handlinger etc., som der er usikkerhed omkring validiteten af, dvs. de kan være fiktive. Teksten kan læses både som fiktion og som faktion (dobbelkontrakt), og den spiller netop på denne usikkerhed.

4) *medium fikcionalisering*: Centrale personer og begivenheder flyttes fra den reale verden til fiktionen med ændrede navne, dvs. en vis sløring af deres identitet. I dette tilfælde erstattes de reale personer af surrogatkarakterer, som ikke er umiddelbart genkendelige, med mindre læseren har adgang til den kode, som giver mulighed for at gennemskue fikcionaliseringen.

5) *ekstra fikcionalisering*: Læseren kan ikke være sikker på karakterernes status, fordi det kun er enkelte træk fra reale personer, der er ført over i fiktionen, fordi forskellige træk fra forskellige personer er koblet sammen i én karakter, eller fordi træk fra én person er delt ud på flere personer. Det kan derfor være vanskeligt, for ikke at sige umuligt for læseren at afkode forbindelsen mellem faktiske personer og fiktive karakterer.

6) *total fikcionalisering*: Træk fra personer og begivenheder i den virkelige verden er transformeret til fiktionen på en måde, som udsletter enhver (direkte) forbindelse. Det betyder, at læseren ikke har nogen mulighed for at identificere reale træk fra den omgivende verden – og det giver heller ingen mening at forsøge. At tekster afskærer enhver reference indebærer ikke, at den udelukker, men nok at den komplicerer *relationen* til den reale verden. Dermed kræver andre former for afkodning af læseren.

7) *superfikcionalisering*: Handling etc. henlægges til en ikkerealistisk *storyworld*, som det er tilfældet i eventyr, fantasy, utopiske romaner og science fiction. Her er relationen til den reale verden stærkt medieret, og læseren må foretage et specielt tolkningsarbejde for at afdække tekstens udsigelse og forbinde den med sin egen forestillingsverden for at skabe maksimal relevans.

8) *metafikcionalisering*: Her er det selve fikcionaliseringsprocessen, der står i centrum. Denne type fikcionalisering rummer to lag: den fiktive fortælling om den reale eller imaginære verden og den metafiktionelle og selvrefleksive fortælling om vilkårene for den fiktive fortælling. Den kognitive tilgang til verden er typisk decentreret og fragmentarisk. Stabile genregrænser overskrides i hybridformer. Handlungsstruktur, karaktertegning og fortælleforhold er mere eller mindre opløst.

De to sidste former for fortællinger har gennem det seneste par år tiltrukket sig opmærksomhed under betegnelsen 'unaturlige fortællinger' (se *K&K* 112: 2011), dvs. fortællinger, som på den ene eller den anden måde bryder med den traditionelle realistiske (og derfor 'naturlige') fortællestruktur. De 'unaturlige fortællinger' findes dog hele vejen gennem litteraturhistorien. Og de 'naturlige fortællinger', der dominerede litteraturen gennem 1800-tallet (Moretti 1988), eksisterer stadigvæk i bedste velgående.

Fiktionaliseringens forskellige former fungerer fortsat. De udfolder deres referencer og/eller relationer på forskellig vis, og de læses for deres relevans.

Litteratur

- Alber, Jan og Monika Fludernik, red. (2011): "Introduction", i *Postclassical Narratology*. 1-15.
- Behrendt, Poul (2006): *Dobbeltkontrakten. En æstetisk nydannelse*. København: Gyldendal.
- Cohn, Dorrit (1978): *Transparent Minds. Narrative Modes for Presenting Consciousness in Fiction*. Princeton University Press.
- Cohn, Dorrit (1999): *The Distinction of Fiction*. Johns Hopkins University Press.
- Currie, Gregory (1990): *The Nature of Fiction*. Cambridge University Press.
- Danske Sagn og Æventyr* (1969): Udvalgt af Axel Olrik, optrykt efter udg. v. Hans Ellekilde 1929. København: Foreningen Fremtiden, Gyldendal. 9-16.
- Doloughan, Fiona J. (2011): *Contemporary Narrative. Textual Production, Multimodality and Multiliteracies*. Continuum.
- Eco, Umberto (1991): *Limits of Interpretation*. Indiana University Press.
- Gavins, Joanna (2007): *Text World Theory. An Introduction*. Edinburgh University Press.
- Gerrig, Richard J. (1993): *Experiencing Narrative Worlds. On the Psychological Activities of Reading*. New Haven, Conn.: Yale University Press.
- Gerrig, Richard J. og Giovanna Egidi (2003): "Cognitive Psychological Foundations of Narrative Experiences", i David Herman, red.: *Narrative Theory and the Cognitive Sciences*. Stanford University: CSLI Publications. 33-55.
- Haarder, Jon Helt (2004): "Performativ biografisme", *Kritik* 167: 28-35.
- Herman, David (2009): "Cognitive Narratology", i Peter Hühn, red.: *Handbook of Narratology*. Walter de Gruyter. 30-43.
- Holbek, Bengt (1989): *Danske Trylleeventyr*. København: Nyt Nordisk Forlag Arnold Busck.
- Lakoff, George og Mark Johnson (1980): *Metaphors We Live By*. University of Chicago Press.
- Moretti, Franco: "On Literary Evolution", *Signs Taken for Wonders*. London: Verso. 262-78.
- Margolin, Ugo (2003): "Cognitive Science, the Thinking Mind and Literary Narrative", i David Herman, red.: *Narrative Theory and the Cognitive Sciences*. Stanford University: CSLI Publications. 271-94.

- Nell, Victor (1980): *Lost in a Book. The Psychology of Reading for Pleasure*. Yale University Press.
- Parsons, Terence (1980): *Nonexistent Objects*. Yale University Press.
- Pavel, Thomas G. (1986): *Fictional Worlds*. Harvard University Press.
- Pedersen, John (2001): *Troubadourernes sange*. København: Gyldendal.
- Ryan, Marie-Laure (1980): "Fiction, non-factuals, and the principle of minimal departure", *Poetics* 9: 403-22.
- Ryan, Marie-Laure (2001): *Narrative as Virtual Reality. Immersion and Interactivity in Literature and Electronic Media*. Johns Hopkins University Press.
- Schaeffer, Jean-Marie (2009): "Fictional versus Factual Narration", i Peter Hühn, red.: *Handbook of Narratology*. Walter de Gruyter. 98-114.
- Skalin, Lars Åke (2005): "Fact and Fiction in the Novel: A Narratological Approach", i Lars Åke Skalin, red.: *Fact and Fiction in Narrative: An Interdisciplinary Approach*. Örebro Universitet. 57-83.
- Skov Nielsen, Henrik (2011): "Fiktion og fortælling", *Kritik* 201: 113-23.
- Stockwell, Peter (2002): *Cognitive Poetics An Introduction*. London: Routledge.
- Søndergaard, Leif (2010): "Relations between Real and Fictional Worlds", i Jørgen Dines Johansen og Leif Søndergaard, red.: *Fact, Fiction and Faction*. Odense: University Press of Southern Denmark.
- Søndergaard, Leif (2012): "Fictional and Factual Discourses in Narratives – and the Grey Zone Between", i Göran Rossholm & Christer Johansson, red.: *Disputable Core Concepts of Narrative Theory*. Frankfurt am Main: Peter Lang. 57-82.
- Søndergaard, Leif (2003): "Fiktion", i Leif Søndergaard, red.: *Om litteratur – metoder og perspektiver*. Aarhus: Systime. 99-117.
- Unaturlige fortællinger* (2011). K&K nr. 112.
- Walsh, Richard (2007): *The Rhetoric of Fiction. Narrative Theory and the Idea of Fiction*. Ohio State University.
- White, Hayden (1987): *The Content of the Form. Narrative Discourse and Historical Representation*. Johns Hopkins University Press.